

з відходами в Україні: законодавство, економіка, технології» (23-24 листопада 2021 р. м. Київ) К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2021. С. 116-120.

УДК 502.4:332.1:352

ЕКОЛОГІЧНА МЕРЕЖА ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТИ В СИСТЕМІ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Карпенко Ю.О., канд. біол наук, доцент, в.о.зав. кафедри екології, географії та природокористування, начальник науково-дослідного відділу Мезинського НПП,

Свердлов В.О., доктор філософії, старший викладач кафедри екології, географії та природокористування,
НУЧК імені Т.Г. Шевченка, вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в системі територіального управління України, супроводжуються суттєвими змінами у підходах до використання природно-ресурсного потенціалу. Децентралізація влади, передача земель у комунальну власність територіальних громад та розширення їхніх повноважень у сфері просторового планування формують нові виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення екологічної збалансованості розвитку. У цьому контексті екологічна мережа набуває значення базового інструменту просторової організації території, що дозволяє інтегрувати природоохоронні пріоритети у систему господарського освоєння.

Формування екологічної мережі відбувається в умовах посилення антропогенного тиску на природні ландшафти, що проявляється у зростанні площ розораних земель, урбанізації, фрагментації екосистем та деградації природних компонентів довкілля. Особливо гостро ці процеси проявляються на локальному рівні, де відсутність належного врахування екологічних факторів у планувальних документах призводить до порушення природної рівноваги. Внаслідок цього знижується здатність територій до саморегуляції, погіршується якість довкілля та зростають екологічні ризики для населення.

Екологічна мережа розглядається як цілісна територіальна система, що об'єднує природні та напівприродні ландшафти у функціонально пов'язану структуру. Теоретичною основою її формування є положення ландшафтно-екології, згідно з якими просторове розміщення та взаємозв'язки між природними елементами визначають стабільність екосистем. У цьому аспекті особливого значення набуває принцип континуальності, що передбачає забезпечення безперервності природного середовища та мінімізацію бар'єрів для міграції видів. Водночас концепція екологічної мережі тісно пов'язана з ідеєю екосистемного підходу, який передбачає управління природними ресурсами з урахуванням їх функціональних взаємозв'язків та динаміки.

Функціональна структура екологічної мережі формується на основі диференціації територій за їх екологічним значенням і включає природні ядра, екологічні коридори, буферні та відновлювальні зони. Кожен із цих елементів

виконує специфічні функції у забезпеченні екологічної стабільності. Природні ядра є осередками концентрації біорізноманіття та виконують роль донорів екологічної рівноваги, тоді як екологічні коридори забезпечують просторову зв'язність і підтримують процеси біотичної міграції. Буферні території виконують функцію зниження антропогенного навантаження, а відновлювальні – спрямовані на ренатуралізацію деградованих земель. Сукупність цих елементів формує екологічний каркас території, який визначає її здатність до протидії негативним впливам [1].

Інтеграція екологічної мережі у систему планування територіальних громад здійснюється на основі поєднання природоохоронних та містобудівних підходів. Основним інструментом реалізації цього процесу є комплексний план просторового розвитку, який повинен враховувати природно-екологічний потенціал території, структуру землекористування та наявні екологічні обмеження. У процесі планування важливим є проведення ландшафтно-екологічного аналізу, який дозволяє визначити ступінь трансформації території, рівень її екологічної стабільності та потенціал для формування елементів екомережі. На основі такого аналізу здійснюється функціональне зонування території, що передбачає виділення зон з різним режимом використання.

Особливу роль у формуванні екологічної мережі відіграє оцінка екологічного стану території, яка базується на системі кількісних показників. До таких показників належать коефіцієнт заповідності, що відображає рівень природоохоронної забезпеченості; коефіцієнт лісистості, який характеризує ступінь залісненості території; індекс фрагментації, що визначає ступінь роздробленості природних екосистем; коефіцієнт екологічної стабільності, який показує співвідношення стабільних та антропогенно змінених угідь; а також інтегральні показники, що узагальнюють комплексний екологічний стан території. Використання таких індикаторів дозволяє здійснювати моніторинг стану довкілля, оцінювати ефективність управлінських рішень та прогнозувати наслідки змін у структурі землекористування.

Доцільним також є застосування інтегрального індексу екологічної стійкості території, який може бути представлений як зважена сума окремих показників з урахуванням їх вагових коефіцієнтів, що дозволяє отримати узагальнену характеристику екологічного стану громади. Такий підхід сприяє підвищенню об'єктивності оцінки та забезпечує можливість порівняльного аналізу між різними територіями [2].

У практичному вимірі формування екологічної мережі в територіальних громадах, зокрема в умовах Чернігівського Полісся, характеризується наявністю значного природного потенціалу, представленого лісовими, лучними та водно-болотними екосистемами. Особливо критичним є скорочення площ природних екосистем та зростання їх фрагментації, що негативно впливає на біорізноманіття та екологічну стійкість території.

Важливим аспектом є також інституційне забезпечення формування екологічної мережі, яке включає нормативно-правову базу, механізми управління та систему контролю. На сучасному етапі існує потреба у

вдосконаленні законодавчих підходів до інтеграції екомережі у містобудівну документацію, а також у посиленні контролю за дотриманням екологічних обмежень. Не менш важливим є економічний механізм стимулювання раціонального природокористування, що передбачає впровадження екологічних платежів, компенсаційних механізмів та підтримку природоохоронних заходів.

Значну роль у формуванні екологічної мережі відіграють сучасні геоінформаційні технології, які дозволяють здійснювати просторовий аналіз території, моделювати екологічні процеси та оптимізувати структуру землекористування. Використання GIS-технологій забезпечує можливість інтеграції різнорідних даних, підвищує точність планувальних рішень та сприяє ефективному управлінню територіальними ресурсами. Крім того, важливим є залучення громадськості до процесів планування, що забезпечує прозорість прийняття рішень та формує екологічну відповідальність населення.

Таким чином, екологічна мережа є ключовим елементом системи сучасного планування територіальних громад, що забезпечує збереження природного середовища, підвищення екологічної стійкості та досягнення цілей сталого розвитку. Її формування потребує комплексного підходу, що поєднує наукові, управлінські та технологічні аспекти. Подальший розвиток екологічної мережі повинен базуватися на вдосконаленні методів оцінки, розширенні використання геоінформаційних систем, а також інтеграції екологічних критеріїв у всі рівні планування території.

Список використаної літератури

1. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text> (дата звернення: 08.04.2026)
2. Карпенко Ю.О., Свердлов В.О. Екологічні параметри та компоненти довкілля як базова основа менеджментної діяльності при проведенні процедури стратегічної екологічної оцінки документів планувального характеру територіальних громад. *«Біосфера і соціум»: Міжнар. науково-практ. конф., (м. Берегове, 25–27 берез. 2026р).* Берегове, 2026. С.234–237.

УДК 502.2:630.1:911:712,253(477,87)

ФУНКЦІОНАЛЬНА ОПТИМІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «СИНЕВИР»

Тюх Ю., канд.біол.наук, начальник наукового відділу,

Субота Г., молодший науковий співробітник

Нірода Т., науковий співробітник,

НПП «Синевир» с. Синевир

Національний природний парк «Синевир» загальною площею 43081,8 га., в тому числі передано у постійне користування 29889,8 га. та без вилучення у їх користувачів 13192,0 га., сюди включені субальпійські луки із чагарниковим криволіссям 7512,9 га., пасовища, городи і сінокісні поля та архітектурними